

σφαιρα «πώλησης» και έναν ευχάριστο «πολιτισμό των αγαθών», χρησιμοποιούν στοιχεία, που βρίσκει κανείς ήδη στην αρχιτεκτονική, ζωγραφική, σκηνογραφική και θεατρική πρωτοπορία από τις αρχές του αιώνα μας. Μια εμπειριστατωμένη ανάλυση της σκηνοθεσίας από τον Piscator του δράματος «*Hoppla, wir leben!*» («Α μπά, ζούμε!») του Toller (1927) παρουσιάζει ο Klaus Schwind (σσ. 58-88): ο Piscator χρησιμοποίησε πολύ έντονα και με μεγάλη μαεστρία διάφορα φίλμ ταυτόχρονα και μαζί με τη θεατρική παράσταση, δίνοντας στο αδύνατο εξπρεσιονιστικό έργο του Toller τελείως διαφορετικές ερμηνευτικές διαστάσεις. Με την αινιγματική μορφή της βασίλισσας του βωβού κινηματογράφου, Asta Nielsen, ασχολείται ο Thomas Koebner (σσ. 89-122). Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το άρθρο της Gabriele Brandstetter για τις σχέσεις της avant-garde του χορού (του ελεύθερου χορού έκφρασης) με τον πολιτισμό των «λουτρώων» (με τα μαγιά, τη νέα αίσθηση του σώματος, της ελευθερίας κ.τ.λ.) (σσ. 123-155). Η Erika Fischer-Lichte, σε εκτενές άρθρο της, αναλύει τη γοητεία των πολιτισμικών ετεροστερεοτύπων στη στροφή του αιώνα, την εισβολή στοιχείων της Άπω Ανατολής στο θέατρο της avant-garde: εξετάζει πρώτα τις οργανωμένες «εκθέσεις λαών», ύστερα την οπερέτα, τις περιοδείες του Otojiro Kawakami και της Saba Yakko στο Παρίσι το 1900, την περιγραφή του ιαπωνικού hanamichi στα δημοφιλή περιοδικά της εποχής και τη χρήση του στις σκηνοθεσίες του Reinhardt κι άλλων, το ανέβασμα των ηρωικών δραμάτων του Kabuki, των κινεζικών παραμυθοδραμάτων, άλλες «ιαπωνολογικές» σκηνοθεσίες ως το 1935 (Eisenstein κ.τ.λ.) (σσ. 156-241: πρόκειται για ολόκληρη μονογραφία). Με το διάλογο στο μονόδραμα ασχολείται ο Hans-Peter Bayerdorfer (σσ. 242-290), με την άδοξη μοίρα του «Intima Teatern» του Strindberg και τη θεατρική του θεωρία ο Willmar Sauter (σσ. 291-323). «Ο Από Μηχανής Θεός στο θέατρο της ιστορικής avant-garde» είναι ο τίτλος της μελέτης του Freddy Rokem (σσ. 324-368), ενώ με τα θεατρικά μοντέλα του Artaud και του Witkiewicz ασχολείται η Malgorzata Sugiera (σσ. 369-398). Η Herta Schmid περιγράφει την αισθητική της θεατρικής avant-garde στην Πολωνία, τη Σοβιετική Ένωση και την Τσεχοσλοβακία στη δεκαετία του 1920 (σσ. 399-454), που αποτελούσε την προϋπόθεση για τη διαμόρφωση του Φορμαλισμού και του Στρονκτουραλισμού.

Ένα λεπτομερειακό ευρετήριο ονομάτων, πραγμάτων και τίτλων κλείνει τον περιεκτικό αυτό τομέα.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ



ERIKA FISCHER-LICHTE/WOLFGANG GREISENEGGER/HANS-THIES LEHMANN,

Arbeitsfelder der Theaterwissenschaft

[Πεδία εργασίας της Θεατρολογίας].

Tübingen, Gunter Narr 1994. Σελ. 259, 15 εικ. σε πίν.

Το Νοέμβριο του 1991 ιδρύθηκε στη Βιέννη η Εταιρεία της Θεατρολογίας, στην οποία ανήκουν όλα τα πανεπιστημιακά Ινστιτούτα Θεατρολογίας στις γερμανόφωνες χώρες, τα οποία, με την τελευταία ίδρυση τον πρώτου ελβετικού Ινστιτούτου Θεατρολογίας στη Βέρνη, ανέρχονται σήμερα σε δεκαπέντε και αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα θεατρολογικής έρευνας και διδασκαλίας στην Ευρώπη. Από τις 19 ως τις 22 Νοεμβρίου

1992 πραγματοποιήσε η Εταιρεία το πρώτο της συνέδριο στο Gewandhaus της Λειψίας, όπου διαβάστηκαν σχεδόν 40 ανακοινώσεις για τη θεατρική ιστοριογραφία, το σύγχρονο θέατρο, τα είδη του θεάτρου (όπως χορευτικό θέατρο, μουσικό, παιδικό και θέατρο νεολαίας), παράγοντες της παράστασης (όπως κείμενο και δραματουργία, φωνή, υποκριτική), θεατρική ανθρωπολογία, προβλήματα μεθοδολογίας καθώς και ερευνητικά προγράμματα της Θεατρολογίας. Το συνέδριο αποσκοπούσε στην απογραφή των υπαρκτών τάσεων. Από τις ανακοινώσεις αυτές δημοσιεύονται εδώ 19, που κατατάσσονται σε δύο θεματικές ενότητες: προσεγγίσεις σε μια θεωρητικοποιημένη θεατρική ιστοριογραφία, και αισθητική του σύγχρονου θεάτρου.

Οι πρώτες συμβολές ωστόσο είναι η εισαγωγική ομιλία της Erika Fischer-Lichte για τη σχέση της ιστορίας του θεάτρου με την ιστορία της επιστήμης (σσ. 13-24), που δίνει έμφαση στο μεταμοντέρνο πλουραλισμό των μορφών του θεάτρου, που ολόένα περισσότερο συμφύρεται αξεδιάλυτα με την πραγματικότητα, προκλώνοντας μια σειρά από νέες επιστημονικές προσεγγίσεις στο ολόένα πιο δύσκολο προσδιοριζόμενο αντικείμενο των ερευνών της Θεατρολογίας, έτσι ώστε και η θεωρία να χαρακτηρίζεται από άκρατο πλουραλισμό, και να μην είναι πια δυνατό να μιλήσουμε για μια θεωρία του θεάτρου, αλλά να πρέπει να χρησιμοποιούμε τον πληθυντικό: θεωρίες του θεάτρου. Ο Rudolf Münz (Λειψία) παρουσιάζει το ερευνητικό πρόγραμμα του Ινστιτούτου της Λειψίας για την έννοια της «θεατρικότητας» (σσ. 25-42), η οποία χρησιμοποιείται, με διάφορες αποχρώσεις μεταφορικότητας και κυριολεξίας στην κοινωνική ανάλυση, στην ιστορία του δικαίου για τις δίκες των νεότερων χρόνων, στην περιγραφή της χριστιανικής λειτουργίας κ.τ.λ. Είναι ενδιαφέρον, ότι μια pilot study του Ινστιτούτου καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι η εφαρμογή του όρου είναι πολλαπλή και το περιεχόμενο τόσο ρευστό, τα όριά του καθόλου ευδιάκριτα και οι κανόνες χρήσης του τόσο απροσδιόριστοι, ώστε καλύτερα θα είναι η επιστήμη του θεάτρου που κάνει διόλου χρήση του όρου αυτού.

Τη σειρά των ανακοινώσεων του πρώτου μέρους ξεκινάει ένα μελέτημα του Christopher B. Balme για τις σχέσεις της πολιτισμικής ανθρωπολογίας με τη θεατρική ιστοριογραφία, εφαρμόζοντας τη γενική προσέγγιση *Ανθρωπολογίας/Εθνογραφίας* με την Ιστορία και στη θεατρική ιστοριογραφία. Για τις νέες αυτές τάσεις της θεατρικής ιστοριογραφίας βλ. ήδη: B. McConachie, «Toward a Postpositivist Theatre History», *Theatre Journal* 37 (1985), σσ. 465-486· R. Vince, «Issues of Theatre Historiography», στον τόμο W. Sauter, *Nordic Theatre Studies: Special International Issue*, Stockholm 1990, σσ. 21-36· B. McConachie/Th. Postlewait, *Interpreting the Theatrical Past: Essays in the Historiography of Performance*, Iowa City 1989· την εισαγωγή του J. R. Roach στον τόμο: J. G. Reinelt/J. R. Roach (eds.), *Critical Theory and Performance*, Ann Arbor 1992. Για την εφαρμογή μιας τέτοιας μεκτικής μεθοδολογίας προτείνει ο συγγραφέας τη διερεύνηση των κοινών σημείων ανάμεσα στους αγγλικούς και ιταλικούς περιοδεύοντες θιάσους στην κεντρική Ευρώπη του 17ου αιώνα (για την *Commedia dell' arte* υπάρχει ήδη η μελέτη του F. Taviani, «L' ingresso della Commedia dell' Arte nella cultura del Cinquecento», στον τόμο: F. Cruciano/D. Seragnoli (eds.), *Il teatro italiano nel Rinascimento*, Bologna 1987, σσ. 319-346). Με την τελετουργία και το θέατρο ασχολείται η δεύτερη ανακοίνωση, του Michael Gissenwehrer (σσ. 59-74), που περιγράφει μια κινεζική τελετή εξορκισμού ασθένειας με εν μέρει θεατρικό χαρακτήρα (για τον προβληματισμό οριοθέτησης της έννοιας του θεάτρου απέναντι στις τελετουργικές μορφές, χρήσιμο θα ήταν και το αποτέλεσμα, στο οποίο έφτασε η δική μου διερεύνηση του ζητήματος με βίαση νεοελληνι-

κό εθνικό υλικό: ότι από ένα μέγιστο ορισμό του θεατρικού δεν μπορεί να αποκλειστεί καν το τελετουργικό, – τόσο στενές είναι οι σχέσεις: βλ. W. Puchner, *Brauchtumserscheinungen im griechischen Jahreslauf und ihre Beziehungen zum Volkstheater*, Wien 1977). Για τη δυνατότητα μιας «θεατρικής» αντίληψης του εκκλησιαστικού χώρου και της λειτουργίας στη βυζαντινή και ορθόδοξη εκκλησία προβληματίζεται η Gerda Baumbach (σσ. 75-85), που δυσκολεύεται να αποδεχτεί την εξαφάνιση του αρχαίου θεάτρου. Επειδή το πρόβλημα με έχει απασχολήσει επανειλημμένως, - η απορία επανεμφανίζεται κάθε τόσο έξω από τη Βυζαντινολογία, – ως αρκεστώ εδώ να παραπέμψω στα σχετικά μου μελετήματα: Β. Πούχνερ, «Το Βυζαντινό Θέατρο. Θεατρολογικές παρατηρήσεις στον ερευνητικό προβληματισμό της ύπαρξης του θεάτρου στο Βυζάντιο» *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Μελετών* 11 (Λευκωσία 1981/82), σσ. 169-274, επανυξημένο στον τόμο *Ευρωπαϊκή Θεατρολογία*, Αθήνα 1984, σσ. 13-94, 397-416, 477-494, σε συντομειμένη μορφή «Zum «Theater» in Byzanz. Eine Zwischenbilanz», στον τόμο: G. Prinzing/D. Simon (eds.), *Fest und Alltag in Byzanz*, München 1990, σσ. 11-16, 169-179).

Η Gabriele Brandstetter αναλύει το στοιχείο της «διακοπής» στην κινησιολογία του ελεύθερου εκφραστικού χορού της avant-garde (σσ. 87-110), εστιάζοντας την προσοχή της στο μπαλέτο «*Réclache*» των Ballets Suedois το 1924 στο Παρίσι, όπου συμφύρονται και στοιχεία χορογραφικά, θεατρικά και κινηματογραφικά. Ο Harald Xander αναλύει το «άνοιγμα» του όρου του θεάτρου από το Ρώσο θεωρητικό και σκηνοθέτη Nikolaj N. Evreinov (1879-1953) (111-124), ο οποίος προέβλεπε ήδη την επίδραση των mass media στην εξέλιξη του ευρωπαϊκού θεάτρου. Θεωρητικός είναι και ο προβληματισμός της Siemke Bohnisch (σσ. 125-133), που αφορά την «αλήθεια» στο θέατρο και ασκεί κριτική στη θεατρική θεωρία, που εμμένει στο στοιχείο του «σαν να» (Als ob), δηλαδή της εικονικής οντότητας των θεατρικών δρωμένων: η θεατρική θεωρία πρέπει να αλλάξει από τη μεταφορική χρήση του όρου «θέατρο». Το έργο «*Im Dickicht*» του Μπρεχτ αναλύει η Susanne Winnacker (σσ. 135-146), το «*Θάνατο του Εμπεδοκλέους*» του Hölderlin η Theresia Birkenhauser (σσ. 147-158), τον «*Ελεύθερο Σκοπευτή*» του Weber ο Robert Braunmüller (σσ. 159- 168).

Το δεύτερο μέρος απαρτίζεται από τις εξής ανακοινώσεις: για τη θεατροποίηση αφηγηματικών κειμένων του Franz Kafka και της Margeruite Duras, του Hajo Kurzenberger (σσ. 171-181), για το διυπλότατο του θεατρικού κειμένου ως λογοτεχνήματος και παρτιτούρας για σκηνική συγκεκριμενοποίηση, της Helga Finter (σσ. 183-192), για το θέατρο και τα ηλεκτρονικά media στις δεκαετίες 1970 και 1980, της Barbara Buscher (σσ. 193-210), για την εφαρμογή των μοντέλων-του-χάους της μικροφυσικής στην περιγραφή της μοντέρνας σκηνογραφίας (σσ. 211-220), για τις σκηνοθεσίες του Frank Castorf, της Petra Stuber (σσ. 221-229), για την International School of Theatre Anthropology του Eugenio Barba, από την Susanne Vill (σσ. 231-240), για την έρευνα της χορογραφίας στη Θεατρολογία με παράδειγμα την Pina Bausch και τον William Forsythe, των Claudia Jeschke και Susanne Schlicher (σσ. 241-249), τέλος για το παιδικό και νεανικό θέατρο και τη διερεύνησή του, από τον Wolfgang Schneider (σσ. 251-258).

Η θεματική ποικιλία και το πλήθος των μεθοδολογικών προσεγγίσεων και θεμάτων που διερευνώνται αφήνει πράγματι την εντύπωση του πλουραλισμού, μάλιστα του προγραμματικού πλουραλισμού. Αυτό έχει ένα θετικό και ένα αρνητικό αποτέλεσμα: θετικό, γιατί το ανθρώπινο δυναμικό 15 ερευνητικών θεατρολογικών κέντρων με σύνολο πάνω από 9.000 φοιτητές αποτελεί ένα ευρύ forum συζήτησης, αλληλεξάρτησης, διόρθωσης κ.τ.λ., ώστε δεν υπάρχει ο φόβος μονομερών μεθοδολογικών «τυρανιών», που

είναι τόσο χαρακτηριστικός για ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες τις δεκαετίες του 1970 και 1980· αρνητικό, γιατί η πολυδιάσπαση των ερευνητικών δυνάμεων έχει και ένα αποπροσανατολιστικό αποτέλεσμα στην παιδαγωγική και στην εκπαίδευση· ο δημοκρατικός «λιμπερτινισμός» της ελεύθερης χρήσης όλων των μεθοδολογιών προϋποθέτει κάποιαν ερευνητική ωριμότητα (η οποία αποκτάται με συγκεκριμένες «θητίες»), για να οδηγήσει σε πραγματικά γόνυμα συμπεράσματα· ή αλλιώς: ο μεταμοντέρνος πλουραλισμός δεν μπορεί να παραμείνει για πάντα αφηρημένο πρόγραμμα, γιατί η σύνθεση των μεθόδων ουσιαστικά προσδιορίζεται από τη φύση και το στόχο της κάθε έρευνας. Η Θεατρολογία ως το 1970 γινόταν κυρίως με ιστορική μεθοδολογία· η έλλειψη θεωρητικού προβληματισμού έχει σήμερα μετατραπεί σε μια πληθώρα θεωριών, με γνώμονα την ίδια την εξέλιξη του θεάτρου σε συνεχώς νέες και δυσδιάκριτες μορφές, που συμφύρονται όλο πιο βαθιά και αξεδιάλυτα με την ίδια την κοινωνική πραγματικότητα. Η μεγαλοστομία των θεωρητικών προσεγγίσεων των δεκαετιών του 1970 και 1980 έχει παραμεριστεί από την επίγνωση της αποσπασματικότητας, της προσωπικής εμπλοκής του ερευνητή, της σχετικότητας, της εξάρτησης από την εκάστοτε προοπτική, της περιορισμένης εφαρμοσιμότητας σε συγκεκριμένα πεδία φαινομένων. Αυτά θεωρούνται συνήθως χαρακτηριστικά του μετά-μοντέρνου· αλλά δεν ήταν και γνωρίσματα του προ-μοντέρνου.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ



MANFRED PFISTER,

The theory and analysis of drama. Translated from the German by John Halliday.
Cambridge etc., Cambridge Univ. Press. 1991. Σελ. 339, μερικά σχήματα.

Η εισαγωγή στη δραματολογική ανάλυση του Manfred Pfister, που εκδόθηκε αρχικά στα γερμανικά (München 1977) και έφτασε στο μεταξύ στην έκτη έκδοση (1988 εξ.), μεταφράστηκε το 1988 στα αγγλικά και κυκλοφορεί το 1991 για πρώτη φορά στο σχήμα βιβλίου τσέπης. Από όλες τις γερμανικές εισαγωγές στην ανάλυση του δράματος (B. Asmuth, *Einführung in die Dramenanalyse*, Stuttgart 1980· H. Geiger/H. Haarmann, *Aspekte des Dramas*, Wiesbaden 1978· H. Greiner/J. Kurzenberger/L. Pikulik, *Einführung ins Drama*, 2 τ. München 1982· A. Hubler, *Drama in der Vermittlung von Handlung, Sprache und Szene*, Bonn 1973· A. Natew, *Das Dramatische und das Drama*, Velber 1971· E. Platz-Waury, *Drama und Theater. Eine Einführung*, Tübingen 1978) το εγχειρίδιο του Pfister αποδείχτηκε ως το πιο εύχρηστο και το περισσότερο ζητημένο. Τώρα, στην αγγλική και αμερικανική αγορά, έχει να αντιμετωπίσει μια ολόκληρη παράδοση από εισαγωγές, που κινούνται σε μάλλον παραδοσιακά πλαίσια (J. G. Barry, *Dramatic Structure. The Shaping of Experience*, Berkeley 1970· B. Beckermann, *Dynamics of Drama. Theory and Method of Analysis*, New York 1970· E. Bentley, *The Life of Drama*, New York 1947, London 1965· M. Boulton, *The Anatomy of Drama*, London 1960· J. R. Brown, *Drama*, London 1968, του ίδιου, *Drama and the Theatre*, London 1971· J. L. Calderwood/H. E. Toliver (eds.), *Perspectives on Drama*, New York 1968· R. W. Corrigan/J. L. Rosenberg, *The Context and Craft of Drama*, San Francisco 1964· S. W. Dawson, *Drama and the Dramatic*, London 1970· M. Esslin, *An Anatomy of Drama*, New York 1976· H. D. F.